

**Міністерство освіти і науки України  
Рівненський державний гуманітарний університет  
Інститут психології та педагогіки  
Кафедра вікової та педагогічної психології  
Кафедра загальної психології та психодіагностики**

## ***Студентський науковий альманах***

(Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих науковців "Гендерні аспекти розвитку самосвідомості в онтогенезі"  
Рівне, 15-16 квітня 2010 р.)

**Рівне, 2010**

Студентський науковий альманах. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих науковців "Гендерні аспекти розвитку самосвідомості в онтогенезі". Рівне, 15-16 квітня 2010 р. – Рівне: РДГУ, 2010. – 198 с.

**Редакційна колегія:**

**Павелків Р.В.** - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, директор Інституту психології і педагогіки РДГУ, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Інституту психології та педагогіки РДГУ, Заслужений працівник освіти України – співголова;

**Воробйов А.М.** – кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор РДГУ, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Інституту психології та педагогіки РДГУ, Заслужений працівник освіти України - співголова

**Безлюдна В.І.** - професор кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

**Корчакова Н.В.** – доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

**Созонюк О.С.** – доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

**Яцюк Н.О.** – доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

Матеріали обговорені та рекомендовані до друку на засіданні науково-методичної ради психолого-природничого факультету РДГУ. Протокол № \_\_\_\_\_ від \_\_\_\_\_ 2010 р.

УДК 159.922.73

## **РОЗВИТОК САМОПІЗНАННЯ У ДИТЯЧОМУ ВІЦІ**

**Ревко Наталія, студентка 4 курсу**

*Керівник: кандидат педагогічних наук, професор Безлюдна В.І.*

*Рівненський державний гуманітарний університет*

Інтерес до самосвідомості та самопізнання виник ще у філософів древньої Греції (Арістотель, Платон, Сократ). Про це свідчить поширене у той час гасло: «Пізнай самого себе». Однак, більша частина нашого суспільства вважає, що займатися самовихованням та самовдосконаленням – даремна трата часу, а отримані результати - дуже сумнівні, або ж взагалі відсутні. Знайомлячись із культурними надбаннями людства в цій галузі, рекомендаціями, розробленими психологами, люди відторгають їх як неприйнятні для себе. Проте, розвиток у індивіда навичок самопізнання (ідентифікація, рефлексія, здатність до самоприйняття та самопрогнозу) значно підвищує рівень адекватності та реалістичності сприйняття й оцінки як самого себе і своїх дій, так і оточуючої дійсності, допомагає швидше адаптуватися у мінливому середовищі.

На нашу думку, починати розвивати інтерес до власної особистості необхідно з раннього дитинства, стимулювати і спрямовувати його у необхідне русло. Тому навчально-виховні заклади повинні орієнтуватися не лише на передачу знань підростаючому поколінню, а й на створення сприятливих умов для самопізнання та саморозвитку. Ми вважаємо, що це є пріоритетним напрямом для відновлення в учнів інтересу до навчання та авторитету освіти серед молоді.

Самопізнання - це процес пізнання самого себе, своїх потенційних та актуальних властивостей, інтелектуальних особливостей, рис характеру, відносин з іншими людьми [1]. Самопізнання є когнітивною складовою самосвідомості, тому ці процеси вивчаються і досліджуються паралельно. Даній проблемі присвячено багато робіт Б.Г. Ананьєва, Л.І.Божович, А.Н.Леонтьєва, С.Л.Рубінштейна, І.І.Чеснокової, А.Г.Спіркіна, А.А.Бодальова, У.Джеймса, К.Роджерса, Р.Бернса, В.С.Мерліна.

Можна виділити дві стадії розвитку самопізнання: на 1-у етапі самопізнання здійснюється у системі «Я-інші», т.б. пізнання самого себе відбувається через оцінки оточуючих. Основний механізм самопізнання – ідентифікація, під впливом якого формується початкове уявлення про себе. Разом з тим дитина набуває досвіду оцінювати інших людей, спочатку повторюючи оцінки дорослих, а

потім формує їх самостійно. На другому етапі співвідношення знань про себе відбувається в рамках системи «Я-Я», т.б. людина уже оперує готовим знаннями про себе. Домінуючий механізм самопізнання – рефлексія. Індивід уже спроможний аналізувати власну діяльність, її результати, наслідки взаємодії з іншими людьми, свої риси. Самопізнання починає функціонувати як самостійний процес, здатний до фіксації, аналізу, оцінки і прийняття пізнаного в собі [1]. Проте відмітимо, що саме результати першого етапу являються стрижнем розвитку і прояву самопізнання на протязі усього життя індивіда.

Існують різні точки зору стосовно прояву самосвідомості (а отже і самопізнання). Одні вчені стверджують, що самосвідомість виникає у 2-3 роки, коли дитина уже починає ходити і активно оволодіває мовленням, що призводить до усвідомлення нею себе як суб'єкта діяльності. Інші, зокрема М.І.Лісіна та її послідовники, вважають, що самосвідомість виникає раніше, коли дитина починає виділяти своє фізичне Я із оточуючого світу. Знання немовляти про себе обмежені сигналами про «життя тіла», в основі яких знаходяться вітальні потреби, головне джерело образу самого себе – спілкування із дорослими близькими людьми [2]. На нашу думку, самопізнання у дитини з'являється тоді, коли вона сама починає усвідомлювати себе як суб'єкта діяльності, усвідомлює своє «Я» як відокремлене самостійне явище від батьківського «Ми».

Як бачимо, дитячий вік є найбільш сприятливим моментом закладення фундаменту самопізнання особистості і саме від батьків залежить яким він буде: позитивним чи негативним. В.І.Слободчиков поділяє дитячий вік на раннє дитинство (1,5-3 роки) та дошкільне дитинство (3-6,5 років) [1].

У період раннього дитинства виділення дитиною власного «Я» відбувається переважно при спілкуванні з дорослими, однак починає зростати і кількість контактів із однолітками. Якісні зміни уявлення про дорослого, взаємодії із однолітками значно розширюють уявлення дитини про себе, поглиблюють її відношення до себе як до суб'єкта діяльності [2]. Індивідуальна практика приносить дітям багато відомостей про їх здібності в тій чи іншій сфері, разом з тим вони схильні значно переоцінювати як свої можливості, так і перемоги. У дитини формується почуття самолюбства (почуття гордості та сорому). Завершення цього періоду припадає на переживання дитиною кризи трьох років, знаменується початком вживання займенника Я, появою перших стверджень як особистості («Я сам», «Я хочу»), відторгненням допомоги та підтримки дорослих. Таким чином, до

трьох років дитина стає не лише суб'єктом діяльності, але й усвідомлює себе як суб'єкта [1].

У дошкільному віці уявлення про себе у дитини формується через співвідношення себе із образами дорослих та однолітків, однак прерогатива залишається за однолітками, спілкування та спільні ігри з ними є потужними стимулами для самопізнання та саморозвитку. Оскільки дошкільник не може відразу стати таким, як дорослий, то починає наслідувати та імітувати дії старших, реалізуючи це у рольових іграх через ідентифікацію себе із дорослим. На розвиток самопізнання у даному віці також впливає елементарна трудова діяльність (малювання, конструювання, аплікації). Таким чином, до кінця дошкільного віку у дітей формується здатність оцінювати не лише інших людей, але й елементарна самооцінка власних дій, досягнень, моральних вчинків, власних переживань [1].

Отже, як бачимо, формування самопізнання в дитячому віці відбувається через випробовування себе у різних видах діяльності, тобто переважно у зовнішньому світі. Внутрішній світ починає пізнаватися дитиною у елементарних актах самооцінки, за допомогою яких вона робить початкові кроки до відкриття власної неповторності, унікальності, геніальності, відмінності від інших людей.

#### Література

1. Маралов В. Г. *Основи самопознання и саморазвития: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений.* — 2-е изд. — М.: «Академия», 2004. - 256 с.

2. Лисина М.И. *Формирование личности ребенка в общении.* // Питер: СПб.; 2009.

УДК 159.923.2

### ФЕНОМЕН ВІДНОШЕННЯ ЛЮДИНИ ДО СЕБЕ

Смоляк Альона, студентка 4 курсу

*Керівник: кандидат педагогічних наук, професор Безлюдна В.І.*

*Рівненський державний гуманітарний університет*

Ставлення людини до себе є базовим конструктом особистості, здійснює регулюючий вплив практично на всі аспекти поведінки, відіграє найважливішу роль у встановленні міжособистісних стосунків, у постановці та досягненні цілей, у способах формування та розв'язання кризових ситуацій (С.Р. Панталеєв, В.В. Столін, Н.Ю. Хусаїнова). На думку А.П. Корнілова, позитивне стійке самовідношення лежить в основі віри людини в свої

## З М І С Т

ПЕРЕДМОВА.....3

### Розділ 1. ФЕНОМЕНОЛОГІЯ САМОСВІДОМОСТІ

**Багай Б., Павелків Р.В.** Теоретичні аспекти становлення Я-концепції у молодшому шкільному віці.....4

**Антонець О.** Самосвідомість і її структура.....7

**Бенедюк О.** Шляхи самопізнання особистості.....10

**Габрієль К.** Образ фізичного «Я» як детермінанта індивідуального стилю поведінки в соціальних контактах.....13

**Захарчук М.** Генезис самосвідомості дитини.....15

**Корольчук І.** Розвиток уявлень про саморегуляцію.....16

**Кравчук Я.** Розвиток моральної саморегуляції у молодшому шкільному віці.....19

**Кулаков Р.** Самооцінка та рівень домагань як складові професійного самовизначення старшокласників.....21

**Левшунова К.** Дослідження саморегуляції.....25

**Майстренко Є.** Детермінація Я-концепції дитини.....28

**Манзик О.** Вимірювання самооцінки особистості.....30

**Мариніч О.** Особливості розвитку самооцінки у дошкільному віці.....32

**Мартинюк Т.** Психологічний аналіз розвитку самосвідомості особистості молодшого школяра.....35

**Марчук В.** Особистісна рефлексія як засіб активізації пізнавальної активності підлітків.....39

**Онищук О.** Загальна характеристика самопізнання як процесу.....42

**Орел В.** Цілі й мотиви самопізнання.....44

**Осипчук О.** Сфери і області самопізнання.....46

**Пархомей К., Корчакова Н.В.** Поняття Я-концепції.....48

**Прит Т., Безлюдна В.І.** Способи і засоби самопізнання.....50

**Ревко Н.** Розвиток самопізнання у дитячому віці.....53

**Смоляк А.** Феномен відношення людини до себе.....55

**Тимощук С.** Дитячо-батьківські стосунки та їх вплив на ставлення дитини до себе.....58

**Ходневич Н., Безлюдна В.І.** Формування Я-концепції дитини на різних стадіях розвитку.....61

**Хомич І.** Передумови формування самооцінки молодших школярів...63

**Шпинюк В.** Розвиток Его-ідентичності в дитячому віці.....66

## РОЗДІЛ 2. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ САМОСВІДОМОСТІ

<b>Безлюдна В.</b> Гендерні аспекти розвитку Я-фізичного на висхідному етапі онтогенезу.....	69
<b>Беднарська І.</b> Гендерна соціалізація особистості.....	71
<b>Гірак І.</b> Психологічний аналіз гендерних відмінностей адиктивної поведінки осіб юнацького віку.....	74
<b>Забрідня О., Яцюк Н.О.</b> Психологічний аналіз суб'єктивних чинників емоційного вигорання майбутніх педагогів (гендерні аспекти).....	81
<b>Карнаух В.</b> Гендерні аспекти формування адиктивної поведінки у підлітків.....	84
<b>Корчакова Н.</b> Усвідомлене батьківство як напрям психології самосвідомості.....	88
<b>Князєва А.</b> Особливості гендерного спілкування в дошкільному віці.....	91
<b>Мартинюк В.</b> Гендерні відмінності реагування на конфліктну ситуацію учнів старшого шкільного віку.....	93
<b>Назарець Л.</b> Динаміка розвитку пізнавальних інтересів підлітків з урахуванням гендерних відмінностей.....	96
<b>Оксенчук О.</b> Гендерні особливості уявлень студентів про відповідальне батьківство.....	100
<b>Осьмак Л.</b> Психологічні особливості тривожності жінок зрілого віку.....	103
<b>Пінаєва М.</b> Соціальна диференціація гендерної ролі.....	106
<b>Руденко Н.</b> Гендерні аспекти дослідження етнічної толерантності підлітків.....	109
<b>Созонюк О.</b> Вплив гендерних стереотипів на процес становлення особистості дівчат-підлітків.....	111
<b>Тендюк І.</b> Особливості статево-рольових уявлень в дошкільному віці.....	114
<b>Тоюнда О.</b> Вплив сімейних традицій на ставлення молоді до проблем гендерної рівності.....	118
<b>Ямницький О.</b> Особливості формування гендерних схем у процесі статево-рольової соціалізації дітей.....	121

Наукове видання

**СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ**  
**Серія ПСИХОЛОГІЯ**

**Випуск 4**

Заснований у 2008 р.

Відповідальні за підготовку збірника до видання – проф. Павелків Р.В.,  
проф. Безлюдна В.І.

Комп'ютерна верстка Юрчук О.С.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31  
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра вікової та  
педагогічної психології (к. 325, тел. 63-44-92)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі Рівненського  
державного гуманітарного університету 33028 м. Рівне, вул.  
С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ. Серія «Психологія». -  
Випуск 4. - Рівне: РДГУ, 2010. — 197 с.

**ISBN 966 — 7281 — 07 — 8.**

**Збірник містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.**

УДК: 159.922:316.612

ББК 74.20